

The Conceptual Network of Descriptors of Religious Records (At the Iran National Archives)

Fatemeh Esfandiari¹ | Zohreh Mirhosseini² | Fahimeh Bobolhavaeji³

Abstract:

Purpose: To identify the conceptual-lexical network and the semantic relationships of the thesaurus at Iran National Archives.

Method and Research Design: Qualitative Contents Analysis applied in order to identify and analyse ontological relationships. Data was collected using a checklist and analysed using RaverMatrix software to make matrix of concept-word and protege 5 for extracting, analysing and delineating lexical concepts.

Findings and Conclusion: Qualitative Contents Analysis is suitable for determining "ultra-category, sub-category" in constructing ontologies for religious documents. For the Network conceptualization, the semantic, horizontal, lexical relationships between the indexes and the descriptors of the religious records were constructed and drawn up using Protege 5 software in the standard languages of O.W.L. and R.D.F. The conceptual network of religious records was designed to be used as a standard tool for information storage and retrieval.

Keywords: Conceptual Network, Qualitative Contents Analysis, Knowledge Representation, Religious Records (Documents), Iran National Archives.

Citation:

Esfandiari, F., Mirhosseini, Z., Bobolhavaeji, F. (2020). The Conceptual Network of Descriptors of Religious Records (At the Iran National Archives). *Ganjine-ye Asnad*, 30(2), 142-164. doi: 10.22034/ganj.2020.2426

**GANJINE-YE
ASNAD**
Historical Research &
Archival Studies Quarterly

1.PhD Student of Information Science and Knowledge, Islamic Azad University, Science & Research Branch, Tehran, I. R. Iran
Esfandiari4326@yahoo.com
2.Associate Professor, Department of Information Science and Knowledge Islamic Azad University, Tehran North Branch, Tehran, I. R. Iran, (Corresponding Author)
zmirhosseini@yahoo.com
3.Associate Professor, Department of Information Science and Knowledge Islamic Azad University, Science & Research Branch, Tehran, I. R. Iran
f.babalhavaeji@gmail.com
Copyright © 2020, NLAI (National Library & Archives of I. R. Iran).
This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and adapt the material for any purpose.

Ganjine-Ye Asnad

«118»

Peer-reviewed Journal | National Library & Archives of I. R. Iran, Archival Research Institute

ISSN: 1023-3652 | E-ISSN: 2538-2268

Digital Object Identifier(DOI): 10.22034/ganj.2020.2426

Indexed by Google Scholar, Researchgate, ISC, SID & Iran Journal | <http://ganjineh.nlai.ir>

Vol. 30, No. 2, Summer 2020 | pp: 142 - 164 (23) | Received: 24, Mar. 2020 | Accepted: 31, May. 2020

Archival studies

فصلنامه تحقیقات تاریخی
و مطالعات آرشیوی

شبکه مفهومی توصیفگرهای اسناد شرعی در آرشیو ملی ایران

فاطمه اسفندیاری^۱ | زهره میرحسینی^۲ | فهیمه باب الحوائجی^۳

چکیده:

هدف: استخراج و ترسیم شبکه مفهومی اسناد شرعی موجود در آرشیو ملی ایران
روش/ رویکرد پژوهش: داده‌ها با استفاده از سیاهه واری گردآوری شد. برای ماتریس‌سازی مفهوم-واژه
از نرم‌افزار راورماتریس^۴، و برای استخراج، تحلیل و ترسیم مفاهیم از نرم‌افزار پروتژه^۵ استفاده شد.
یافته‌ها و نتیجه‌گیری: استفاده از تحلیل محتوای کیفی روش مناسب برای تعیین سلسله‌مراتب «فرارده-
زیررده» در ساخت هستی‌شناسی اسناد شرعی است. برای مفهوم‌شناسی شبکه‌ای، روابط معنایی افقی
واژگانی بین نمایه‌واژه‌ها و توصیفگرهای اسناد شرعی با استفاده از نرم‌افزار پروتژه^۵ در قالب زبان‌های
استاندارد آ.ا.دی.ال^۶ و آر.دی.اف^۷ پیاده‌سازی و ترسیم و شبکه مفهومی طراحی شد تا به‌عنوان ابزاری
استاندارد برای ذخیره و بازیابی اطلاعات به‌کار گرفته شود.

کلیدواژه‌ها:

شبکه مفهومی؛ تحلیل محتوای کیفی؛ بازنمون دانش؛ اسناد شرعی؛ آرشیو ملی ایران.

استناد:

اسفندیاری، فاطمه، میرحسینی، زهره، باب الحوائجی، فهیمه. (۱۳۹۹). شبکه مفهومی توصیفگرهای
اسناد شرعی در آرشیو ملی ایران. گنجینه اسناد، ۳۰ (۲) ۱۴۲-۱۶۴، doi: ۱۰.۲۲۰۳۴/ganj.۲۰۲۰.۲۴۲۶

۱. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. Esfandiari4326@yahoo.com
 ۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران، نویسنده مسئول. zmirhosseini@yahoo.com
 ۳. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. f.babalhavaej@gmail.com
4. RaverMatrix
5. Protégé 5
6. OWL= Web Ontology Language
7. RDF= Resource Description Framework

گنجینه اسناد

«۱۱۸»

فصلنامه علمی | سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ایران- پژوهشکده اسناد

شاپا (چاپی): ۱۰۲۳-۳۶۵۲ | شاپا (الکترونیکی): ۲۵۳۸-۲۲۶۸

شناسانه برنمود رقمی (DOI): ۱۰.۲۲۰۳۴/ganj.۲۰۲۰.۲۴۲۶

نمایه در Researchgate, Google Scholar, SID, ISC و ایران ژورنال | http://ganjineh.nlai.ir

سال ۳۰، دفتر ۲، تابستان ۱۳۹۹ | صص: ۱۶۴- ۱۴۲ (۲۳)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱/۵ | تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۳/۱۱

مطالعات آرشیوی

۱. مقدمه

نظام‌های سنتی سازمان‌دهی دانش، طیفی گسترده از نظام‌های رده‌بندی، فهرست‌های واژگان، اصطلاح‌نامه‌ها و... را دربر دارد. نظام‌های رده‌بندی، منابع دانش را در گروه‌هایی گسترده طبقه‌بندی می‌کنند. فهرست واژگان هم فهرستی ساده از اصطلاحات مستند است. اصطلاح‌نامه‌های سنتی نیز نمایانگر روابط اعم-اخص، مترادف‌ها و یا واژه‌های مرتبط‌اند. این ابزارها و سایر نظام‌های سنتی سازمان‌دهی دانش، برای محیط چاپی طراحی شده‌اند و توسعه یافته‌اند. با گسترش محیط‌های الکترونیکی، نه تنها ابزارهای سنتی برای انطباق با این محیط جدید در تلاش‌اند، بلکه ابزارهای نوین سازمان‌دهی و بازنمایی دانش هم به شبکه مفهومی^۱، وب معنایی^۲، هستی‌شناسی‌ها^۳ و سایر نظام‌های فناورانه سازمان‌دهی تغییر شکل داده‌اند (هودگی و دیگران^۴، ۲۰۰۳)؛ بنابراین این گونه فناوری‌ها را می‌توان به‌عنوان ابزارهای مهم سازمان‌دهی دانش به‌شمار آورد.

یکی از ابزارهای معناشناسی و روابط معنایی که قادرند مفاهیم و روابط میان آن‌ها را به‌صورت دقیق‌تر نمایش دهد، شبکه‌های مفهومی‌اند؛ زیرا شبکه‌های مفهومی در مهندسی دانش مطرح‌اند و برای بیان مفاهیم و روابط معنایی در ایجاد رابطه‌ها، نمونه‌ها، نمایش تصویری مفاهیم و ساختار مفهومی کارکردی اساسی دارند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۶، صص ۱۸۶-۱۸۷). اگر در اصطلاح‌نامه‌ها، واژگان دانش به روش صحیح و ساختارمند سازمان‌دهی شوند، می‌توانند اصطلاح‌نامه‌ای مهم با تمام ویژگی‌های اصلی و فرعی را در حوزه‌های گوناگون تخصصی دانش به‌وجود آورند و شبکه واژگانی را با مجموعه‌ای از مفاهیم هم‌معنی و وابسته به هم به یکدیگر ربط دهند تا شبکه مفهومی آن حوزه شکل گیرد. شبکه مفهومی مجموعه‌ای از گره‌های معنایی و روابط مفهومی میان واژگان در متون و مدارک است که از طریق شاخص‌های شبکه اجتماعی تفسیر و تحلیل می‌شود و به‌عنوان پایگاهی بزرگ در بازنمون دانش، برپایه مفهوم‌سازی اشاره دارد. این شبکه‌ها، مصطلحات علم، و طراحی نظام‌های دانش‌مدار (اصطلاح‌نامه‌های تخصصی خرد و کلان) که برپایه اصول علمی استوار شده‌اند و مبتنی بر الگوریتم‌های سیستماتیک و هم‌خوان با ابزارهای فناوری تعریف شده‌اند، تأثیری فوق‌العاده بر مدیریت ساخت یافته دانش‌ها گذاشته‌اند و ذهن بسیاری از اندیش‌وران را به خود متوجه کرده‌اند (یعقوب‌نژاد، ۱۳۹۴، ص ۶). از این‌روی طرح تبدیل اصطلاح‌نامه‌ها به شبکه مفهومی، از مهم‌ترین طرح‌هایی است که در سازمان‌های تخصصی در دست تدوین است. در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران تاکنون الگویی از شبکه مفهومی در موضوعات مختلف علوم آرشیوی عرضه نشده‌است. یکی از موضوعات مورد نیاز تحقیق در سازمان اسناد، بررسی

1. Conceptual Network
2. Semantic Web
3. Ontologia
4. Hodge Et al

روابط مفهومی در اسناد شرعی برای بازیابی سریع‌تر اطلاعات آن‌هاست. قائم‌مقامی (۱۳۵۰) اسناد تاریخی را شامل کلیه فرمان‌های سلطنتی، مکاتبات و اسناد سیاسی، معاهدات، نوشته‌های اداری و اسناد قضایی و مالی و حقوقی، گزارش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و نظامی و برخی از مکاتبات خصوصی، دوستانه و خانوادگی می‌داند که در قدیم به آن‌ها سلطانیات، دیوانیات و اخوانیات می‌گفتند (قائم‌مقامی، ۱۳۵۰، صص ۵-۶). اسناد شرعی هم نوشته‌جاتی‌اند که بنابر نظرات فقهی و (معاملات، احکام و عبادات) تنظیم و سندنویسی شده‌اند و شامل دو نوع عقود و ایقاعات‌اند. اسنادی مانند **عقدنامه**، **وقف‌نامه**، **مبايعه‌نامه**، **وکالت‌نامه**، **مقاطع‌نامه**، **مراهنه‌نامه**، **وصیت‌نامه** و... جزو عقودند و اسنادی چون **طلاق‌نامه**، **هبه‌نامه** و... جزو ایقاعات (فسخ یک‌طرفه) به‌شمار می‌آیند. از اسناد شرعی در تعاملات اجتماعی و رفع نیازهای مالی و حقوقی طبقات گوناگون بهره می‌جسته‌اند. اسناد شرعی معمولاً از نظر نوع خط و نگارش و عناصر سندشناختی، پیچیدگی‌های ویژه‌ای دارند و هم‌چنین در بین اسناد قدیمی و خطی آرشیو ایران بیشترین تعداد را دارند؛ بنابراین یکی از اولویت‌ها برای این حوزه، عرضه الگویی برای ایجاد شبکه مفهومی در حوزه اسناد شرعی در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران است. از سوی دیگر کمبود ابزارهای معناشناسی در حوزه اسناد شرعی، یکی دیگر از دلایلی است که کار بر روی شبکه مفهومی را توجیه می‌کند.

۲. بیان موضوع و ضرورت پژوهش

اسناد حقوقی بخش عمده‌ای از اسناد آرشیوی محسوب می‌شوند. این اسناد در روزگار پیش از عهد رضاشاه با عنوان اسناد شرعی نیز نامیده می‌شده‌اند. اسناد مالکیت، استشهدانامه‌ها، اجاره‌نامه‌ها، مصالحه‌نامه‌ها، وقف‌نامه‌ها و نظایر آن‌ها در این زمره قرار دارند. این اسناد هم از جهت حقوقی و اقتصادی اهمیت فراوانی دارند و هم از جهت تاریخ اجتماعی، تاریخ فرهنگی، و آداب و رسوم بسیار اهمیت دارند.

آرشیو جایگاهی ویژه در حفظ هویت ملی و تاریخی هر کشور دارد؛ چنان‌که آرشیویست‌های بومی ایران، آرشیو ملی یا سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران را مطابق با شرایط جغرافیایی و موجودی اسناد مخازن، این‌گونه توصیف می‌کنند: آرشیو ملی همان سازمانی است که از دیرباز وظیفه نگهداری از اسناد و مدارک ملی، دولتی و مجموعه‌های شخصی دارای ارزش مانایی را به‌عهده داشته‌است. مورخان، کاربران پژوهش‌های اسنادی و شجره‌شناسان، این اسناد را دستمایه طرح‌های تحقیقاتی و مستند خویش قرار می‌دهند. برای آن‌که اسناد موردنیاز به‌دست محققان برسد مراحل گوناگونی در آرشیو ملی طی می‌شود.

به طور خلاصه این منازل چندگانه آرشیوی را بدین گونه می توان ترسیم کرد: ۱. شناسایی، جمع آوری، ارزشیابی، انتقال، ثبت موجودی و تهیه شناسنامه؛ ۲. تنظیم و توصیف اسناد (فهرست نویسی و نمایه سازی اسناد)؛ ۳. ذخیره سازی، ورود اطلاعات و بازیابی اسناد؛ ۴. تهیه نسخ پشتیبان (دیجیتال سازی) به عنوان وظیفه ای مکمل و در عین حال حیاتی برای آرشیو ملی؛ ۵. خدمات رسانی بهینه به اربابان رجوع و... . تمام این فعالیت ها در چهارچوب مدیریت اسناد و الگوی سیاستگذاری کلان آرشیو ملی اجرا می شود (روستایی ۱۳۸۹، صص ۴۲-۴۳). برای تسهیل در بازیابی و دسترسی به اطلاعات بیشتر و مرتبط تر در کمترین زمان، سازمان دهی و ذخیره سازی اطلاعات موجود در اسناد از طریق اصطلاح نامه ها انجام می شود. هدف محقق از انجام پژوهش حاضر، بررسی ساختار موضوعی اسناد شرعی با ابزارهای شبکه مفهومی و تحلیل محتوای کیفی این اسناد در زمینه وابستگی های دانش اجتماعی و فرهنگی به اصطلاحات درون متنی اسناد شرعی در آرشیو ملی ایران است. این مقاله می کوشد تا ضمن توصیف نقش شبکه مفهومی در بازنمون دانش، پیوندی را میان شبکه مفهومی و اسناد شرعی آشکار سازد.

مزایای پژوهش حاضر عبارت اند از: ۱. استخراج مفاهیم اصطلاحات اجتماعی، اقتصادی-مالی، فرهنگی و... در اسناد شرعی؛ ۲. به کارگیری روش تحلیل محتوای کیفی در تعیین روابط سلسله مراتبی در یک حوزه خاص؛ ۳. ایجاد اولین شبکه مفهومی در حوزه اسناد شرعی در آرشیو ملی ایران؛ و ۴. ایجاد الگوی شبکه مفهومی برای سایر حوزه های علوم آرشیوی در آرشیو ملی ایران.

۳. وابستگی دانش اجتماعی و فرهنگی در اسناد شرعی

مقدمین و منشآت نویسان ایرانی معتقد بودند که اسناد آرشیوی به طور کلی به دو گروه اسناد سلطانی و اخوانی تقسیم می شوند؛ ولی در مسیر تحولات کاربردی، اسناد به طور متعارف به چهار گروه سلطانی، دیوانی، اخوانی، و اسناد مالی-حقوقی تقسیم شدند. هر کدام از این اسناد نیز انواع متنوع و بی شماری دارند. از سوی دیگر بعضی از مورخان و آرشیویست ها اسناد را به دو دسته **عرفی و شرعی** تقسیم کرده اند و در این تقسیم بندی به تمامی اسنادی که در نظام دیوانی و درباری تولید شده اند اسناد عرفی (نوشته جات عرفیه) گفته اند و اسنادی را که برای رفع نیازهای اجتماعی طبقات مختلف و با استفاده از عقد و ایقاعات فقهی سند نویسی شده اند اسناد شرعی محسوب کرده اند. از جمله اسناد عرفی می توان به فرمان ها، منشورات، احکام، رقعات، تیول نامه ها، اسناد فرد مالی، صریح الملک ها، فصول نامه ها، فتح نامه ها، شکست نامه ها، مکاتبات تجاری و اخوانی، ترسالات خاندانی و رجال و شخصیت ها،

گزارش‌های سیاسی، اساس نامه‌ها و... اشاره کرد. اسناد دیوانی و سلطانی ادبیاتی رسمی دارند؛ ولی اسناد اخوانی قدری ساده‌ترند و دارای عباراتی تلطف‌آمیزند.

آرشیو ملی ایران و سایر آرشیوهایی که در فضای فرهنگی و اجتماعی ایران رسمیت دارند، مثل آرشیو سازمان اوقاف، آستان قدس رضوی و... سرشار از اسنادی‌اند که اسناد شرعی نامیده می‌شوند. این اسناد هم منعکس‌کننده فرهنگ اجتماعی مردم ایران در طول تاریخ‌اند و هم از نظر مالی و حقوقی بسیار اهمیت دارند و می‌توان گفت که بیشترین تعاملات اجتماعی و پیوندهای مبتنی بر شرع انور در میان افراد جامعه از طریق این اسناد ایجاد شده‌اند.

زندگی و تعاملات اجتماعی و شهروندی مردم کاملاً به این اسناد وابسته بوده‌است. علاوه بر عنوان و محتوای اسناد شرعی، این اسناد دارای عناصری منحصر به فرد هم هستند که نشانه تعهدات و تأییدات طرفین بر محتوای اسناد شرعی بوده‌است. مهم‌ترین این عناصر عبارت‌اند از: ۱. **سجلات (تصدیقات)**: گواهی و تصدیق متن را گویند که در حواشی اسناد شرعی نگاشته می‌شود. ۲. **متمم‌نویسی**: عباراتی است که تکمیل‌کننده متن اصلی و رکن کلام سند، محسوب می‌شود. ۳. **سوادگیری**: تهیه رونوشت از اصل سند و گزارشی از این واقعه که با عباراتی خاص بیان می‌شود. ۴. **سجح‌یابی**: یعنی مشخص کردن جایگاه مهرها و بازخوانی هریک از آنان که در تأیید متن و حواشی سند نقشی مؤثر ایفا می‌کند. ۵. **نسخ همسنگ**: این مؤلفه از آداب اسناد شرعی است و حاکی از یک یا چند سند هم‌تراز با سند اصلی است که محرران آن‌ها را رونویسی می‌کرده‌اند و برای اطمینان از انجام معامله، در اختیار طرفین عقود و شاهدان و... قرار می‌داده‌اند. ۶. **تجدید سند**: تولید مجدد سندی که مفقودالخبر شده‌است. این کار در شرایط ویژه و استثنایی به دست عالمان و مجتهدان تیزبین و هم‌چنین مطلعان از محتوای سند مفقودالخبر شده انجام می‌شده‌است. ۷. **ظاهر نویسی**: یعنی پشت‌نویسی مطالبی برای جبران جاافتادگی‌ها و بیان حدود اربعه ملک و اراضی متصرفی، و تلخیص رکن کلام سند و... ۸. **دفتری کردن (ثبت سند شرعی)**: اسناد شرعی برای خود ارکانی داشته‌اند که بدون رعایت آن‌ها معامله ناممکن بوده‌است. این ارکان به‌طور کلی عبارت بوده‌اند از: احراز هویت، احراز مالکیت، اصلیت، رعایت اجزا و چهارچوب‌های فقهی هر عقد یا ایقاع، و وقوع عقد؛ بنابراین محضر دارالشرع و دارالحکمه^۱، خانه مجتهد و خانه یکی از متعاملان محل ثبت و دفتری کردن سند بوده‌است. از این رو علما در سجلات خود اغلب بدون هر تشریفات از لغت کلی و ساده‌لُدی (نزد من) استفاده کرده‌اند. معمولاً دفتری کردن عقود شرعی با عباراتی چون ثبت مُحکَمَه مُحکَمَه (فلان) شد در رویه قباله و یا در ظهر آن روبه‌رو بوده‌است. ۹. **مهرکشی (لاشه کردن)**: در مواقعی که قرارداد مطابق ارکان

۱. دادگاه و محل قضاوت

و شروط مندرج پایان می‌یافت، به‌جای از بین بردن اصل سند، سجع مهرها را می‌کشیدند و می‌سوزاندند. به‌عبارتی در این نوع اسناد جای مهرها سوراخ است. بدین معنی که سند فسخ شده‌است و متعاملان در قبال هم تعهدی ندارند؛ ولی متن و محتوای سند همچنان باقی است.

۴. زبان معیار اسناد شرعی

عمده‌ترین وجه تمایز اسناد شرعی با سایر اسناد تاریخی رعایت زبانی خاص موسوم به زبان حقوقی و فقهی است. این زبان زیرمجموعه زبان علمی است و فرایند تعاملات اجتماعی را تضمین می‌کند. زبان حقوقی همانند هر زبان دیگر، ابزاری دقیق برای فعالیت اندیشه و ابلاغ حاصل کار فرهنگی و جامعه‌شناختی است.

اسناد شرعی، هم به‌لحاظ کارکرد و هم از نظر ساختار واژگانی و محتوایی با روشی نگاشته می‌شده‌اند که در تمامی جوانب، آیینه زندگی، نیازها و کنش‌های اجتماعی مردمانی بوده‌اند که برای ادامه حیات و دوری از مناقشات ممکنه به آن‌ها متوسل می‌شده‌اند. چگونگی معاملات، وصیت‌نامه‌ها، تقسیم‌نامه‌چه‌های ملکی، وقف‌نامه‌ها، مقاطعه‌نامه‌ها، توبه‌نامه‌ها، مبايعه‌نامه‌ها، نذرنامه‌ها و همه اسناد شرعی دیگر، نمایانگر اجتماعیات و فرهنگ صنوف و طبقات گوناگون مردمی است که با تسامح و توافق با یکدیگر عهد و پیمان می‌بستند تا بتوانند در کنار یکدیگر به خواسته‌های مشروط و مشروع خود نائل آیند. علاوه بر این مهم‌ترین منبع و مرجعی که می‌توان از طریق آن به شناخت واژگان اوزان و مقادیر، مسکوکات، محلات شهری و روستایی، اقلیمات، قلعه‌جات، قنات‌ها، آداب زراعت و کشاورزی، القاب رجال مختلف، و سوگیری طبقات فرودست و بالادست اجتماعی دست یافت، همین اسناد شرعی است که در اصل بخش اعظمی از تاریخ اجتماعی فرهنگی ما در جای‌جای آن انعکاس یافته‌است.

تدوین اصطلاح‌نامه‌ای در زمینه اسناد شرعی می‌تواند ابزاری مناسب برای درک مفاهیم و مصادیق اسناد شرعی باشد.

۵. اصطلاح‌نامه اسناد شرعی

اصطلاح‌نامه اسناد شرعی عبارت است از مجموعه واژگانی که گروه خاصی از لغات و ترکیبات و مفاهیم اجتماعی برگرفته از نهادهای اداری، مردمی، مالی و محضرهای شرع را معرفی می‌کند و روابط لفظی و معنایی و هستی‌شناسی آن‌ها را آشکار می‌کند. منظور از اصطلاح‌نامه اسناد شرعی، مجموعه‌نمایه‌های توصیفگر و کلیدواژه‌هایی است که بر اثر

تعاملات اجتماعی مردم، مبتنی بر معاملات، احکام و عبادات به شکل اسناد شرعی نوشته شده است و در محتوای آن‌ها مفاهیم خاص حقوقی-قضایی و فقهی به وفور وجود دارد. به بیان دیگر اصطلاح‌نامه اسناد شرعی گروهی خاص از لغات و ترکیبات و شاخصه‌های مربوط به اسناد شرعی‌اند که همراه با مترادف‌ها و وابستگان معنایی آن‌ها به صورت سلسله‌مراتبی (عمودی) و اعم به اخص حرکت می‌کنند.

۶. پیشینه پژوهش

طی سال‌های اخیر در داخل و خارج از کشور پژوهش‌هایی با موضوع هستی‌شناسی و شبکه مفهومی در جهت بازنمون دانش و فرایند جست‌وجو و کارآمدی ذخیره و بازیابی اطلاعات در حوزه‌های گوناگون به‌غیراز حوزه اسناد تاریخی (دیوانی و شرعی) انجام شده است که برخی از آنان به شرح زیرند.

صفری (۱۳۸۳) در پژوهش خود به شباهت و تفاوت میان اصطلاح‌نامه‌ها و هستی‌شناسی‌ها، به‌عنوان کاربرد مدل‌سازی مفهومی در بازنمون دانش پرداخته است. او ضمن تعریف اصطلاح‌نامه‌ها به‌عنوان یکی از ابزارهای بازنمون دانش، مفاهیم و روابط میان آن‌ها را با شیوه‌ای نظام‌مند شبیه به هستی‌شناسی‌ها می‌داند و تفاوت این دو ابزار را در سطح انتزاع، روابط میان مفاهیم، قابلیت فهم ماشینی، به‌خصوص سطح بیانگری هستی‌شناسی را برپایه مفهوم‌سازی می‌شمارد. سالمی و کوشا (۱۳۹۲) در پژوهش خود به مقایسه دو روش تحلیل هم‌استنادی و تحلیل هم‌واژگانی با قصد چگونگی قابلیت در تعیین چارچوب حوزه‌های علمی برای ترسیم نقشه‌های کتاب‌شناختی پرداخته‌اند. نتایج پژوهش آنان نشان داده است: به‌کارگیری هم‌زمان این دو روش برای ترسیم نقشه‌های کتاب‌شناختی قابل‌اعتمادتر است؛ چراکه خوشه‌های هم‌استنادی و هم‌واژگانی حاصل شده، از نظر اندازه باهم تفاوت دارند و اغلب خوشه‌های هم‌استنادی، در نقشه هم‌واژگانی در یک خوشه ادغام شده‌اند. یعقوب‌نژاد (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «شبکه مفهومی اصطلاحات علوم: کاربردها و ویژگی‌ها» به این نتیجه رسیده است: اصطلاحات علمی، انعکاسی از مفاهیم علم‌اند و موجود زنده فضای علم به‌شمار می‌آیند و اگر به‌درستی تنظیم شوند، می‌توانند مجموعه‌ای از واژگان مهم و کلیدی یک علم و گستره موضوعی رشته مربوط را با تمام جنبه‌های اصلی، فرعی و وابسته به‌شکلی ساخت‌یافته به‌دست آورند و نهایتاً، نظام دانش مدار را شکل دهند و شبکه مفهومی و درختواره علوم را نمایان کنند. روستایی (۱۳۹۵) در پژوهش خود با مفهوم‌سازی علم‌سندشناسی در قالب دانش‌نامه‌گونه‌ای مستند به تشریح مفهوم لغات و اصطلاحات برگزیده از وقف‌نامه ربع رشیدی پرداخته است. در پژوهش حاضر علاوه بر

وقفنامه ربع رشیدی، از بسیاری از مداخل درون متن اصلی روستایی نیز استفاده شده است که برخی از آن‌ها شامل اصطلاحاتی‌اند که از واژگان اسناد حقوقی یا اسناد شرعی محسوب می‌شوند و جنبه مفهوم‌شناسی، ریشه‌شناسی لغوی، شناخت لفظی و معنایی لغات را دربر دارند. این لغات عبارت‌اند از: «هشته‌نامه (طلاق‌نامه)»، «وقف‌نامه»، «مبايعه‌نامه»، «سند صریح‌الملک»، «خراجی (خراج‌المقاسمه)» و «مصالحة‌نامه» و... نامور (۱۳۹۸) در پژوهش خود به بازنمایی اصطلاحات و مفاهیم و ترسیم ساختار حوزه مهندسی عمران در قالب یک هستی‌شناسی، با رویکرد تحلیل حوزه و براساس مراحل یازده‌گانه روش متانتولوژی پرداخته و هستی‌شناسی Civilonto ایجاد کرده‌است. در یافته‌های این پژوهش تلاش شده‌است تا با شناخت و بهره‌گیری از دانش عینی موجود در حوزه مهندسی عمران، هستی‌شناسی‌ای تخصصی و ساختاری مفهومی از این حوزه براساس پشتوانه انتشاراتی آن (مقالات علمی) به دست آید. در نتایج یافته‌ها نشان داده شد که هستی‌شناسی در بازنمون و بازیابی مفاهیم کارآمدتر از اصطلاح‌نامه فنی و مهندسی است.

یانگ، وو، و گوی^۱ (۲۰۱۲) در پژوهش خود با هدف دیداری‌سازی شبکه مفهومی و توسعه رشته‌ها و زمینه‌های علمی در حوزه انفورماتیک پزشکی، ساختارهای موضوعی را با روش تحلیل هم‌واژگانی با سه روش گروه درختی، نمودار راهبردی و نقشه‌های شبکه اجتماعی مطالعه و مقایسه کرده‌اند. مقایسه این سه روش نشان داده‌است که گروه درختی، ساختار موضوعی را نشان می‌دهد؛ نمودار راهبردی، اهمیت موضوعی را در ساختار منعکس می‌کند و نقشه‌های شبکه اجتماعی، روابط درونی میان موضوعات را تفسیر می‌کند. نتایج کلی پژوهش نشان می‌دهد که تلفیق این سه روش باعث کیفیت طرح‌ها، وضوح تصویر، و قابل‌اجرا شدن ساختارهای موضوعی در شبکه مفهومی و توسعه موضوعات زمینه‌های خاص می‌شود. در کشور چین، هو و همکاران^۲ (۲۰۱۳) در پژوهشی با استفاده از فنون تحلیل هم‌واژگانی در بررسی ساختار حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، به این نتیجه رسیده‌اند که بعضی از موضوعات نظیر «خدمات اطلاعاتی»، «بازیابی اطلاعات»، «کتاب‌خانه دیجیتال» و «هوش رقابتی» همراه با کاربرد فناوری با مفاهیمی نظیر «هستان‌شناسی» و «هوش رقابتی» در حال تکامل‌اند. راوی کوما، اگراهاری، و سینگ^۳ (۲۰۱۴) در پژوهش خود با هدف بررسی روند تحول مفهومی و روش تحلیل هم‌رخدادی واژگان، به بررسی و ترسیم ساختار فکری مجله علم‌سنجی در سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۰، پرداختند. نتایج آنان نشان داد: مفاهیم «تحلیل استنادی»، «خوشه‌های هم‌استنادی»، «تحلیل شبکه»، «تحلیل پیوند وبی»، «هم‌نویسندگی»، «تحلیل متنی»، «تحلیل هم‌واژگانی»، «تحلیل خوشه‌ای» و «همکاری علمی» از پرکاربردترین مفاهیم در دوره زمانی مدنظر، در مجله مذکور بوده‌است.

1. Yang, wu & Gui
2. Hu, Chang-Ping, Hu, Ji-Ming, Deng, Sheng-Li, Liu, Yong
3. Ravikumar, Agrahari & Singh
4. Chen, Xiao, Hu & Zhao

چن و همکاران^۴ (۲۰۱۵) در پژوهشی با تهیه ماتریس هم‌رخدادی کلیدواژه‌ها در مقالات ۱۹ مجله هسته و با در نظر گرفتن رخداد کلیدواژه‌ها در انتشارات هر مؤسسه، در مقایسه با سایر مؤسسات، به شناسایی موضوعات مورد علاقه ۸ مؤسسه پژوهشی معروف کشور چین و خوشه‌بندی موضوعات پرداختند. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد: در هر مؤسسه به چه موضوعاتی بیشتر توجه شده است و در نتیجه آن، روابط موضوعی بین مؤسسات به تصویر کشیده شد (چن و همکاران، ۲۰۱۵، نقل در: حاضری، مکی‌زاده و بیک خورمیزی، ۱۳۹۵، ص ۵۳). مرور پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بیشتر تجزیه و تحلیل‌های پژوهشی انجام شده، در راستای تبدیل اصطلاح‌نامه‌ها به هستی‌شناسی‌ها در حوزه‌های تخصصی علمی است؛ بنابراین به دلیل گسترش دانش تخصصی و ابزارهای فناوری، در حوزه اسناد شرعی نیز به تحلیل واژگانی اصطلاح‌نامه موضوعی نیاز است. در پژوهش حاضر سعی شده است تا با کمک مفهوم‌شناسی شبکه‌ای، و وابستگی‌های دانش اجتماعی و فرهنگی، اصطلاحات درون‌متنی اسناد شرعی در ایران بررسی شود تا از منظر علم اطلاعات و دانش‌شناسی دیدگاهی جدید از این مهارت‌ها عرضه شود و نتایجی واقعی‌تر حاصل شود.

۷. پرسش‌های پژوهش

- ۱-۷. ساختار هستی‌شناسی در روابط معنایی واژگان بین نمایه‌واژه‌ها و توصیف‌گرهای اسناد شرعی چگونه است؟
- ۲-۷. نمونه ساختار مفاهیم استخراج شده از اسناد شرعی در قالب شبکه مفهومی چگونه است؟

برای پاسخ به این پرسش‌ها در درجه اول باید به مفهوم و چیستی اسناد شرعی توجه ویژه داشته باشیم و سپس در درجه دوم مصادیق انواع اسناد شرعی را به خوبی بشناسیم تا بتوانیم روابط درختی، اعم و اخص، مترادفی و... را در این گونه اسناد بیابیم. درک محتوایی و جزءشناسی اسناد شرعی از ضروریات و عوامل هستی‌شناسی آن‌ها محسوب می‌شود. برای نمونه نسبت سند «وقف‌نامه» با کلیت اسناد شرعی، و مفاهیمی چون: وقف، موقوفه، موقوف علیه، رقبات، خالصجات، متولی، ناظر، اولاد ذکور و اناث و نیز اسناد مشابهی چون «حبس‌نامه» و دیگر وابستگان این سند، هدف از قالب شبکه مفهومی اصطلاح‌نامه اسناد شرعی را مشخص و رونمایی می‌کند. در اصل هستی‌شناسی توصیف‌گرهای اسناد شرعی، حاکی از روابط معناشناسی واژگانی عمودی و افقی است که هر نوع اسناد شرعی را همراه با شکل، محتوا، ساختار و لغات مرتبط با آن درمی‌آمیزد و در نهایت ساماندهی می‌کند.

۸. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است؛ چون نتایج حاصل از آن می‌تواند به صورت کاربردی در زمینه پیاده‌سازی الگوی شبکه مفهومی اسناد شرعی در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران استفاده شود. روش پژوهش از یک سو به صورت سندی (کتابخانه‌ای) و نیز مشاهده و مصاحبه حضوری با متخصصان و صاحب‌نظران حوزه اسناد شرعی است؛ زیرا در این روش در تعیین طرح اصطلاح‌نامه و ساختار آن از طریق مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه نمایه‌سازی اسناد سعی شده است تا در جمع‌آوری داده‌ها سلیقه اعمال نشود و نتایج به دست آمده با واقعیات منطبق باشد. از سوی دیگر روش پژوهش روش تحلیل محتوای کیفی است؛ زیرا مسیر حرکت این روش، عمدتاً بیرون‌کشیدن مقولات از متن و سپس ایجاد الگوها و نقشه‌های مفهومی است (تبریزی، ۱۳۹۳، ص ۱۱۴). تحلیل محتوای کیفی با واکاوی مفاهیم، اصطلاحات و ارتباطات بین این مفاهیم سعی دارد تا الگوهای نهان در مصاحبه‌ها، مشاهدات و اسناد مکتوب را استنباط و آشکار کند (مؤمنی راد، ۱۳۹۲، ص ۱۸۷). از این روش، بیشتر در تحلیل محتوا با هدف شناسایی و تحلیل روابط اصطلاح‌نامه‌ای در حوزه اسناد شرعی آرشیو ملی ایران استفاده شده است. تحلیل محتوای کیفی برای استنباط معنایی خاص از متن، از طریق طبقه‌بندی کلمات و پی‌بردن به شباهت‌ها، تفاوت‌ها و روابط بین آن‌ها به صورت سلسله‌مراتبی مناسب است. سلسله‌مراتب مفاهیم، اطلاعات را به رده‌هایی ساختاردهی می‌کند تا امکان جست‌وجو، استفاده مجدد و درک آن‌ها تسهیل شود. هم‌چنین می‌توان از طریق فرایند سلسله‌مراتبی مفاهیم، ناسازگاری‌های شبکه‌هایی را که با اختلافات الگوسازی مفهومی دانش روبه‌رو هستند، شناسایی و رفع کرد.

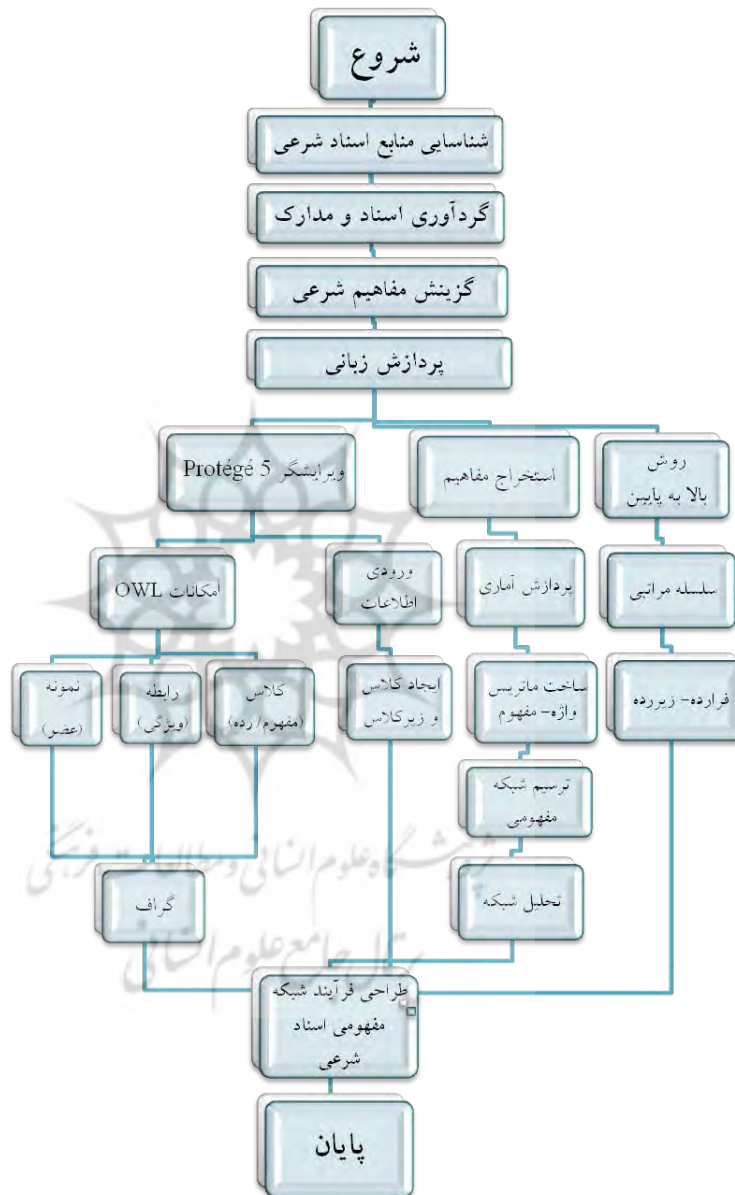
۹. یافته‌ها

در این بخش یافته‌های مربوط به شبکه مفهومی اسناد شرعی در آرشیو ملی ایران عرضه شده و در قالب هستی‌شناسی و نقشه‌های مفهومی با نرم‌افزار پروتژه نسخه ۵ تحلیل و بررسی شده است. این نرم‌افزار یکی از قدرتمندترین ابزارهای مدیریت هستی‌شناسی هاست و قابلیت‌های فراوانی در زمینه ایجاد و ویرایش هستی‌شناسی‌ها دارد. برای طراحی شبکه مفهومی در حوزه اسناد شرعی، ابتدا اصطلاح‌نامه‌ای با ۲۳۸ کلاس^۱ و ۲۴۴۴ زیرکلاس به روش عمودی واژگانی بین نمایه‌واژه‌ها و توصیفگرهای اسناد شرعی تدوین شد و سپس با استفاده از سیاهه و ارسی با هدف ارزیابی مفاهیم اسناد شرعی از جنبه محتوایی و مفهومی، با متخصصان موضوعی علوم آرشیوی مطالعه و بررسی شد و در نهایت برای ساختار هستی‌شناسی، روابط معنایی افقی واژگانی بین نمایه‌واژه‌ها و توصیفگرهای اسناد شرعی با

۱. اصطلاح/ مفهوم/ واژه.

استفاده از نرم‌افزار پروتژه در قالب زبان‌های استاندارد ا.دبلیو.ال و آر.دی.اف پیاده‌سازی شد و شبکه مفهومی حوزه اسناد شرعی تولید شد. مراحل الگوسازی شبکه مفهومی حوزه اسناد شرعی در نمودار ۱ آمده است.

نمودار ۱

مراحل الگوسازی شبکه مفهومی حوزه
اسناد شرعی

مؤلفه‌های اصلی شبکه مفهومی عبارت‌اند از:

۱. **کلاس (رده / مفهوم):** مجموعه‌ای از نمونه‌هایی است که ویژگی‌هایی مشترک دارند. هر کلاس دارای زیرکلاس‌هایی است که مفاهیم خاص‌تر آن کلاس را توصیف می‌کند. در الگوی شبکه مفهومی حوزه اسناد شرعی، ۲۳۸ کلاس و ۲۴۴۴ زیرکلاس براساس مقوله‌بندی تحلیل واژگان و استخراج داده‌های مصاحبه‌ها و مطالعه منابع مرتبط ایجاد شده است که برای نمایش مفاهیم اصلی و فرعی طراحی شده است. در این مؤلفه، ابتدا مقوله‌بندی به صورت سلسله‌مراتبی (عمودی) و تعیین اصطلاحات اعم و اخص (وراثت) براساس محتوا/تکنیک هم‌رخدادی واژگان با استفاده از نرم‌افزار راورماتریس انجام شده است و سپس در نرم‌افزار پروتژه روابط شبکه مفهومی کلاس‌ها و زیرکلاس‌ها به صورت افقی معین شده است.

۲. **رابطه:** ارتباطات میان نمونه‌ها است که در یک الگوی سلسله‌مراتبی «فرارده-زیررده» قرار گرفته است و نمونه‌ها را به هم پیوند می‌دهد. هر یک از رابطه‌ها چند اصطلاح خاص و خاص‌تر وابسته به هم دارند که نحوه ارتباطشان با یکدیگر را بیان می‌کنند. رابطه‌های به‌کاررفته در الگوی شبکه مفهومی حوزه اسناد شرعی عبارت‌اند از: یادداشت: «ی.د.»؛ به‌جای: «بج.»؛ به‌کار برید: «بک.»؛ اعم: «اع.»؛ اخص: «اخ.»؛ متضاد: «اض.»؛ مرتبط: «او.»؛ رأس؛ و انگلیسی: «ان.».

۳. **ویژگی‌ها:** مشخصاتی است که کلاس‌ها/مفاهیم می‌توانند داشته باشند.

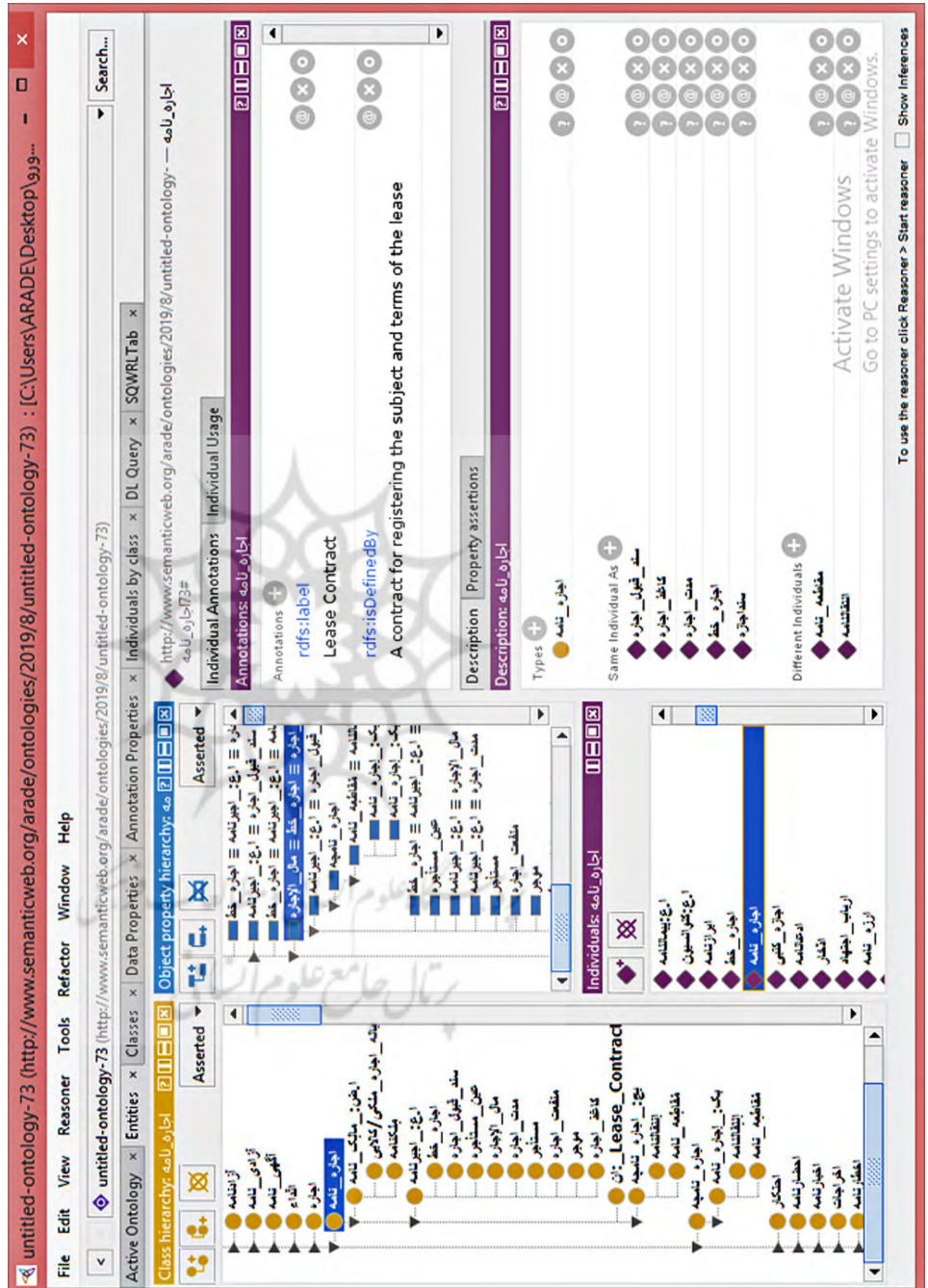
۴. **نمونه‌ها:** نمونه‌ها از مهم‌ترین مؤلفه‌های الگوی شبکه مفهومی‌اند و بیانگر اطلاعات واقعی از مفاهیم و کلاس‌های به‌کاررفته در پایگاه اطلاعات‌اند.

در ادامه، تصاویری از الگوی هستان‌شناسی حوزه اسناد شرعی در نرم‌افزار پروتژه در شکل‌های ۱ و ۲ نمایش داده می‌شود که در بخش‌های «ساختار سلسله‌مراتبی کلاس‌ها»^۱ «ویژگی‌ها و روابط شیء»^۲، «توضیحات و یادداشت‌ها»^۳ و «ویژگی‌های توصیفی»^۴ با هدف توصیف کلاس‌ها، روابط و نمونه‌ها در حوزه اسناد شرعی استفاده شده است.

در شکل ۱، در پنجره ساختار سلسله‌مراتبی کلاس‌ها، کلاس «اجاره‌نامه» با زیرکلاس‌های خود قرار گرفته است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در بالای وسط صفحه، پنجره ویژگی‌ها و روابط شیء قرار دارد که هر یک از این روابط، نمونه‌هایی از کلاس‌های مختلف را به یکدیگر مرتبط می‌سازند. روابط «اجاره‌نامه» (شکل ۱) با روابط «مقاطع‌نامه» (شکل ۲) به یکدیگر مرتبط‌اند و همانند بخش کلاس‌ها، ساختار سلسله‌مراتبی دارند؛ به این معنی که یک رابطه یا ویژگی می‌تواند دارای ویژگی‌های فرعی باشد. در بالای سمت راست، بخش «توضیحات و یادداشت‌ها» قرار دارد که در آن به تعریف رابطه یا ویژگی‌های «اجاره‌نامه» و «مقاطع‌نامه» پرداخته شده است. در پایین سمت راست، بخش «نمونه‌ها» قرار

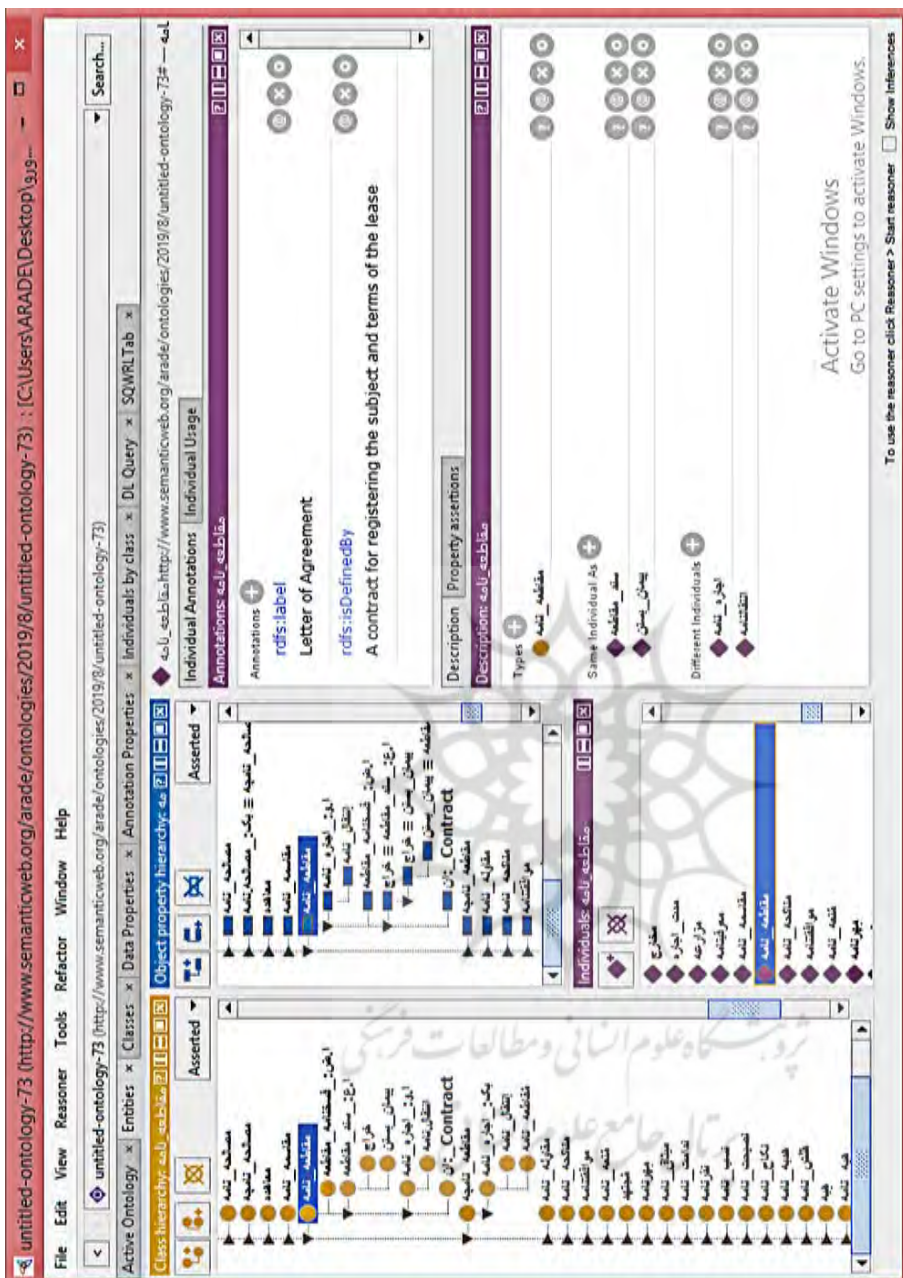
1. Class hierarchy
2. Object property hierarchy
3. Annotations
4. Description

دارد که نمونه‌های مفاهیم «اجاره‌نامه» (شکل ۱) و «مقاطع‌نامه» (شکل ۲) را نشان می‌دهد.

شکل ۱

کلاس بندی مفهوم «اجاره‌نامه» در حوزه اسناد
شرعی با نرم افزار پروتجه

شکل ۲
 کلاس بندی مفهوم «مقاطع نامه» در حوزه
 اسناد شرعی با نرم افزار پروتژ

در این طراحی برای دقیق تر کردن روابط معنایی مفاهیم حوزه اسناد شرعی، پس از گردآوری واژه‌ها، برای هر کلاس مجموعه‌ای از مفاهیم مترادف، متضاد و وابسته در نظر گرفته شد که به صورت سلسله‌مراتبی به عنوان روابط معنایی و کلاس‌های فرعی آن کلاس

اصلی است و مجموع آن‌ها تشکیل شبکه‌ای واژگانی^۱ می‌دهد. حسینی بهشتی شبکه واژگانی را ترکیبی از مجموعه مترادف‌ها توصیف می‌کند که هر کدام شامل یک یا چند کلمه دارای معنی مشترک‌اند (حسینی بهشتی، ۱۳۸۶، ص ۳۰) و نیز نشان‌دهنده روابط معنایی گوناگون‌اند. این رویکرد، همانند رویکرد استرماند^۲ (۱۹۹۴) است. استرماند الگوریتمی ساده برای ساختار مجموعه زنجیره‌های واژگانی طراحی کرده‌است. در این طراحی ابتدا تمام واژه‌های متن گردآوری می‌شوند، سپس مجموعه‌ای از اصطلاحات نزدیک به هر واژه در «شبکه واژگانی» ایجاد می‌شود و در نهایت زنجیره‌های واژگانی با یافتن اتصالات میان این مجموعه اصطلاحات تعمیم‌یافته ایجاد می‌شود (استرماند، ۱۹۹۴ نقل در حسینی بهشتی، ۱۳۸۶، ص ۳۱).

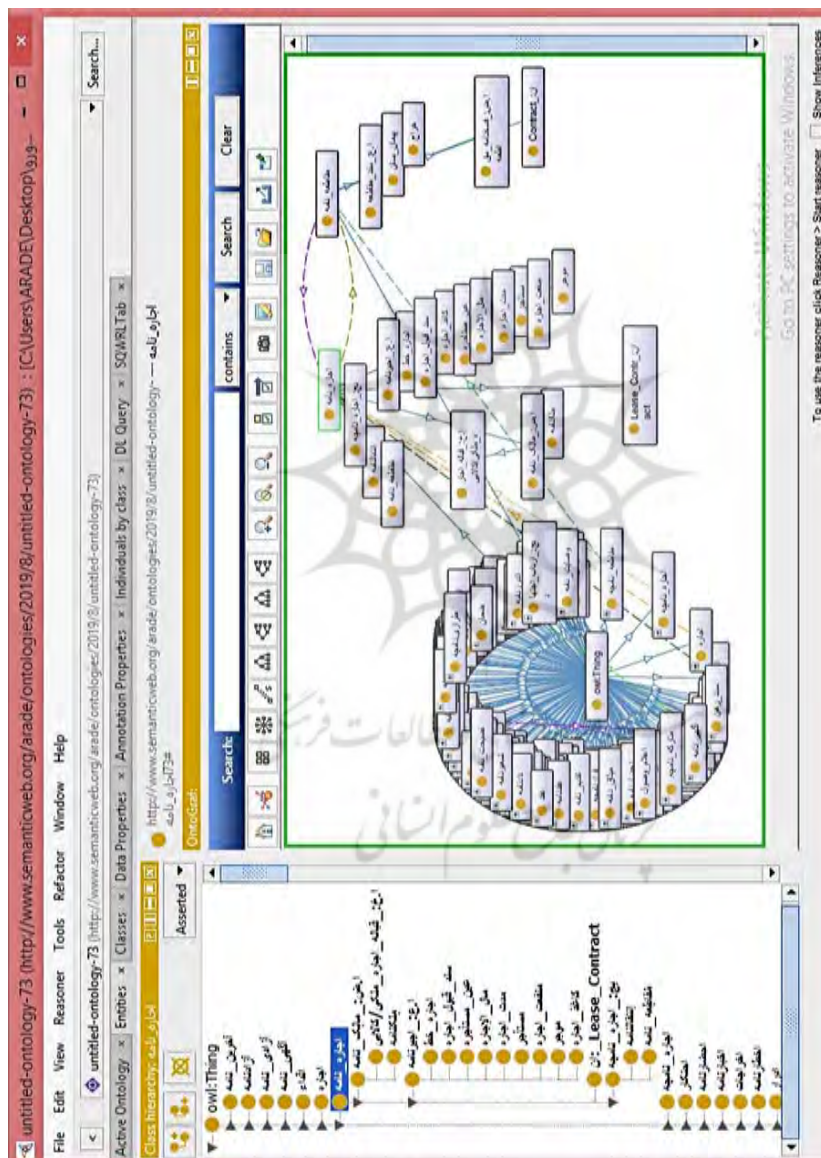
طراحی فرایند شبکه مفهومی اسناد شرعی در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، گامی مهم در تدوین اصطلاح‌نامه‌های تخصصی علوم آرشیوی و دسترس‌پذیری آن‌ها در سطح وب است که با توصیف الگوی معناشناختی کلاس‌ها در یک الگوی سلسله‌مراتبی «فرارده-زیررده» و روابط میان آن‌ها در قالب نقشه شبکه مفهومی، امکان ایجاد پیوند رابطه‌های مفاهیم مرتبط را فراهم می‌کند. برای ایجاد نقشه شبکه مفهومی در حوزه اسناد شرعی، مفاهیم این حوزه به همراه روابط مفهومی آن‌ها در قالب زبان‌های استاندارد ا.دبلیو. ال و آر.دی.اف با ابزار آنتوگرافی در نرم‌افزار پروتژه استخراج شد. نمونه‌هایی از حالت‌های گرافیکی شعاعی و توری، همراه با نمایش روابط مفهومی مرتبط و مشترک برای دو نمایه‌واژه و توصیف‌گر «اجاره‌نامه» و «مقاطعه‌نامه» در شکل‌های ۳ و ۴ مشاهده می‌شود.

۱۰. نتیجه‌گیری

با گسترش نظام‌های دانش‌مدار و تحول نظام‌های رده‌بندی علوم با استفاده از ابزارهای فناوری و اطلاع‌رسانی، استانداردهایی نظیر هستی‌شناسی‌ها و شبکه‌های مفهومی در حوزه‌های مختلف تخصصی دانش ضمن دقت بیشتر در گزینش واژه‌ها با ساختار نظام‌مند اصطلاح‌نامه‌ای، همراه با شبکه معنایی و روابط بین‌واژگانی در میان مفاهیم، به وسیله ابزارهای مفهوم‌شناسی، مزایای زیادی در فرایند جست‌وجو، ذخیره و بازیابی با سرعت بالایی دارد. مقاله حاضر برای طراحی مفهوم‌شناسی شبکه‌ای در حوزه مدنظر، با استفاده از تحلیل محتوای کیفی در استخراج و شناخت روابط معنایی مفاهیم، روشی مناسب برای تعیین سلسله‌مراتب «فرارده-زیررده» در ساخت هستی‌شناسی حوزه اسناد شرعی به کاربران عرضه می‌کند. علاوه بر این در این طراحی، با بررسی روابط هستی‌شناسی «شیء، نوع داده و تفسیری» و ترسیم آنتوگرافی مفاهیم در قالب زبان‌های استاندارد ا.دبلیو. ال و آر.دی.

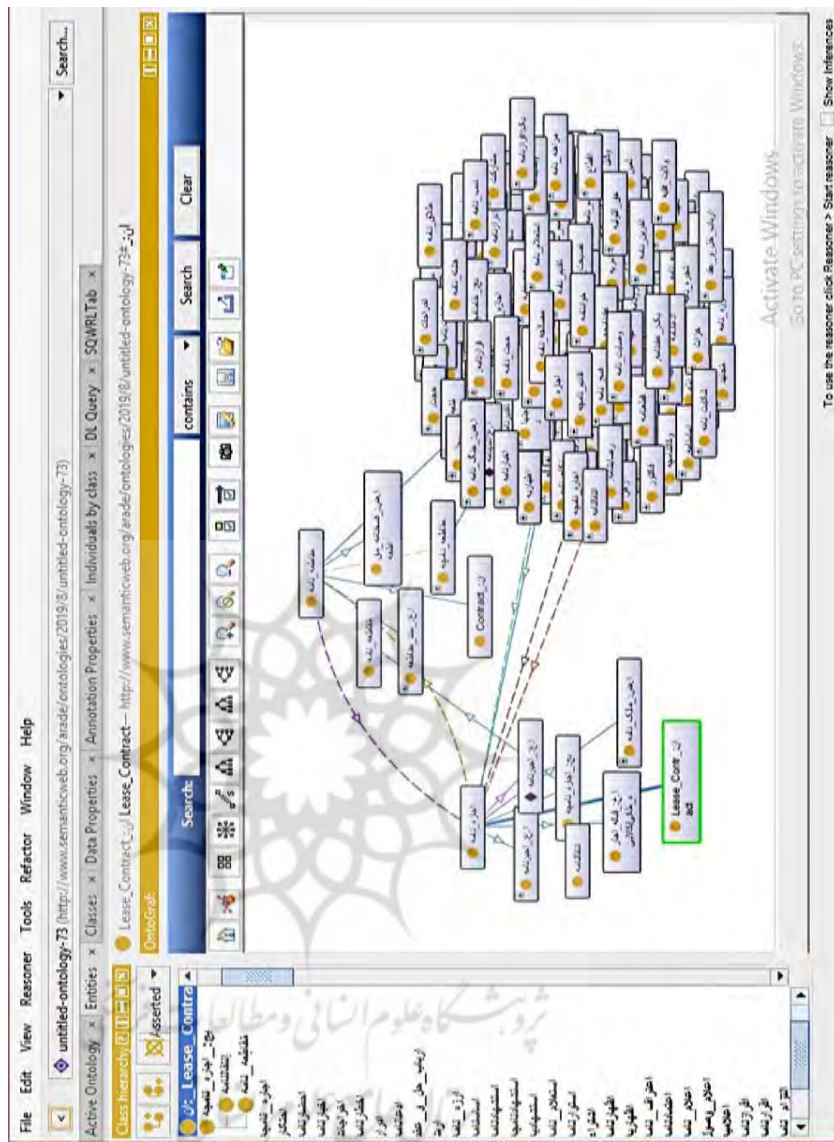
1. WordNet
2. Stairmand

اف همراه با نمایش دو نمونه از مفاهیم شرعی «اجاره نامه» و «مقاطعه نامه» در حالت های مختلف، به تفاوت روابط مفاهیم عمودی (اصطلاح نامه ای) و افقی (هستی شناسی) در جهت سازمان دهی و بازنمون حوزه دانش مدنظر پی برده شد. پیشنهاد می شود معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از نتیجه این تحقیق برای تشکیل گروه تخصصی گسترش هستی شناسی اسناد شرعی بهره جویی کند.

شکل ۳

آنتوگرافی مفهومی حوزه اسناد شرعی با تمای دو مفهوم مشترک و مرتبط «اجاره نامه» و «مقاطعه نامه» در گراف شعاعی

شکل ۴

آنتوگرافی مفهومی حوزه اسناد شرعی با تمای
دو مفهوم مشترک و مرتبط «اجاره‌نامه» و
«مقاطعه‌نامه» در گراف تور

منبع

کتاب

- روستایی، محسن. (۱۳۹۵). ادبیات تاریخی و دیوان‌سالاری ایران «عهد مغول تا سرآغاز دولت صفویه» با
تکیه بر متون نثر فارسی و اسناد مکتوب (تاریخی) و محوریت بررسی لغات و اصطلاحات دیوانی -
اجتماعی و سندشناسی (قرن هفتم تا پایان قرن نهم هجری). (چ ۱). تهران: ندای تاریخ.
قائم‌مقامی، جهانگیر. (۱۳۵۰). مقدمه‌ای بر شناخت اسناد تاریخی. تهران: انجمن آثار ملی.

مقاله

احمدی، حمید؛ عصاره، فریده؛ حسینی بهشتی، ملوک السادات؛ حیدری، غلامرضا. (۱۳۹۶). «طراحی سامانه نیمه خودکار ساخت هستی‌شناسی به کمک تحلیل هم‌رخدادی واژگان و روش C-value (مطالعه موردی: حوزه علم‌سنجی ایران)». *پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، دوره ۳۳ (۱)، صص ۱۸۵-۲۱۶.

تبریزی، منصوره. (۱۳۹۳). «تحلیل محتوای کیفی از منظر رویکردهای قیاسی و استقرایی». *فصل‌نامه علوم اجتماعی*، ش ۶۴، صص ۱۰۵-۱۳۸.

حاضری، افسانه، مکی‌زاده، فاطمه؛ بیک خورمیزی، فرزانه. (۱۳۹۵). «تحلیل هم‌واژگانی مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی». *پژوهش‌نامه علم‌سنجی*، ۲ (۴)، صص ۴۹-۶۲.

حسینی بهشتی، ملوک السادات. (۱۳۸۶). «معنی‌شناسی واژگانی فرااصطلاح‌نامه و بازیابی اطلاعات». *کتاب ماه (کلیات)*، ش ۱۱۸، صص ۳۰-۳۷.

روستایی، محسن. (۱۳۸۹). «تعبیری از سند و سندشناسی و نقش آن در پژوهش و توصیف اسناد تاریخی». *کتاب ماه، تاریخ و جغرافیا*، ش ۱۴۶، صص ۴۲-۴۹.

سالمی، نجمه؛ کوشا، کیوان. (۱۳۹۲). «مقایسه تحلیل هم‌استنادی و تحلیل هم‌واژگانی در ترسیم نقشه کتاب‌شناختی (مطالعه موردی: دانشگاه تهران)». *پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۲۹ (۱)، صص ۲۵۳-۲۶۶.

صغری، مهدی. (۱۳۸۳). «مدل‌سازی مفهومی در بازنمون رسمی دانش: شناختی از هستی‌شناسی در هوش مصنوعی و نظام‌های اطلاعاتی». *اطلاع‌شناسی*، ۲ (۴)، صص ۷۳-۱۰۴.

مؤمنی راد، اکبر و دیگران. (۱۳۹۲). «تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش: ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج». *فصل‌نامه اندازه‌گیری تربیتی*، ش ۱۴، س چهارم، صص ۱۸۷-۲۲۲.

یعقوب‌نژاد، محمدهادی. (۱۳۹۴). «شبکه مفهومی اصطلاحات علوم: کاربردها و ویژگی‌ها». *دوماه‌نامه آینه پژوهش*، ۲۶ (۲)، پیاپی ۱۵۲، صص ۵-۱۱.

پایان‌نامه

نامور، زهرا. (۱۳۹۸). «تدوین هستی‌شناسی در پایگاه‌های اطلاعاتی مقالات علمی: مطالعه موردی پایگاه مقالات تمام‌متن فارسی (فنی و مهندسی) مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری». (پایان‌نامه دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، دانشکده علوم انسانی و علوم اجتماعی.

- Chen, Guo; Xiao, Lu; Hu, Chang-ping; Zhao, Xue-qin. (2015). "Identifying the research focus of Library and Information Science institutions in China with institution-specific keywords". *Scientometrics*, 103 (2), pp 707-724.
- Hodge, G. M; Zeng, M. L; Soergel, Dagobert. (2003). "Building a meaningful Web: from traditional knowledge organization systems to new semantic tools". The 6th Networked Knowledge Organization Systems (NKOS) Workshop. Joint Conference on Digital Libraries (JCDL'03).
- Hu, Chang-Ping; Hu, Ji-Ming; Deng, Sheng-L; Liu, Yong. (2013). "A co-word analysis of library and information science in China". *Scientometrics*, 97(2), pp 369-382.
- Ravikumar, S; Agrahari, Ashutosh; Singh, S. N. (2014). "Mapping the intellectual structure of scientometrics: a co-word analysis of the journal *Scientometrics* (2005-2010)". *Scientometrics*, 102 (1), pp 929-955.
- Stairmand, M. A. (1994). "Lexical Chains, WordNet and Information Retrieval". Condensed version of Master's Thesis.
- Yang, Ying; wu, Mingzhi; Gui, Lei. (2012). "Integration of three visualization methods based on co-word analysis". *Scientometrics*, 90 (2), pp 659-673.

English Translation of References

Books

- Ghaem Maghami, Jahangir. (1350/1971). "*Moqaddame-ee bar šenāxt-e asnād-e tārixī*" (An introduction to the recognition of historical documents). Tehran: *Entešārāt-e Anjoman-e Āsār-e Mellī* (Publications of the Society for the Protection of National Monuments). [Persian]
- Roustayi, Mohsen. (1395/2016). "*Adabiāt-e tārixī va divan-sālāri-ye Irān: Ahd-e Moqol tā sar-āqāz-e dowlāt-e Safāvīeh, bā tekveh bar motun-e nasr-e Fārsī va asnād-e maktub (tārixī) va mehvariat-e barresi-ye loqāt va estelāhāt-e divani- ejtemā'ee va sanad-šenāsi (qarn-e haftom tā pāyān-e qarn-e nohom-e hejri)*" (Historical and bureaucracy literature of Iran: Historical literature and bureaucracy of Iran: from Mongol era to the beginning of the Safavid state, based on

Persian prose texts and written (historical) documents and a focus on the study of idiomatic and sociological-bureaucratic documentology words and terms (seventh century to the end of the ninth century AH)) (1st ed.). Tehran: Nedā-ye Tārix. [Persian]

Articles

- Ahmadi, Hamid; Osareh, Farideh; Hoseini Beheshti, Molouk Al-Sadat; & Heydari, Gholamreza. (1396/2017). "Tarrāhi-ye sāmāne-ye nime-xodkār-e sāxt-e hasti-šenāsi be komak-e tahlil-e ham-roxdādi-ye vāžegān va raveš-e si-valyu (Motālēe-ye moredi: Hoze-ye 'elm-sanji-ye Irān)" (Designing semiautomatic system in ontology structure by co-occurrence word analysis and C-value method (Case study: The field of scientometrics of Iran)). *Pažuheš-nāme-ye Pardāzeš va Modiriāt-e Ettelā'āt* (Iranian Journal of Information processing and Management), 33 (1), pp. 185-216. [Persian]
- Chen, Guo; Xiao, Lu; Hu, Chang-ping; & Zhao, Xue-qin. (2015). "Identifying the research focus of Library and Information Science institutions in China with institution-specific keywords". *Scientometrics*, 103 (2), pp 707-724.
- Hazeri, Afsaneh; Makkizadeh, Fatemeh; & Beyk Khormizi, Farzaneh. (1395/2016). "Tahlil-e ham-vāžegāni-ye maqālāt-e mostaxraj az pāyān-nāme-hā-ye kāršenāsi-ye aršad-e 'elm-e ettelā'āt va dāneš-šenāsi" (The co-word analysis of papers extracted from the information science and knowledge studies master theses). *Pažuheš-nāme-ye 'Elm-sanji* (Scientometrics Research Journal, scientific Bi-Quarterly), 2 (4), pp. 49-62. [Persian]
- Hodge, G. M; Zeng, M. I; & Soergel, Dagobert. (2003). "Building a meaningful Web: from traditional knowledge organization systems to new semantic tools". *The 6th Networked Knowledge Organization Systems (NKOS) Workshop. Joint Conference on Digital Libraries* (JCDL'03).
- Hoseini Beheshti, Molouk Al-Sadat. (1386/2007). "Ma'ni-šenāsi-ye vāžegāni-ye farā-estelāh-nāmeš va bāzyābi-ye ettelā'āt" (Lexical semantics of meta-thesaurus and information retrieval). *Ketāb-e Māh (Kolliāt)*, 118, pp. 30-37. [Persian]

- Hu, Chang-Ping; Hu, Ji-Ming; Deng, Sheng-L; & Liu, Yong. (2013). "A co-word analysis of library and information science in China". *Scientometrics*, *97*(2), pp 369-382.
- Momeni Rad, Akber, et al. (1392/2013). "Tahlil-e mohtvā-ye keifi dar āyin-e pažuheš: Māhiat, marāhel va e'tebār-e natāyej" (Qualitative content analysis in research tradition: Nature, stages and validity of the results). *Fasl-nāme-ye Andāze-giri-ye Tarbiati* (Educational Measurement), *14*, 4th year, pp. 187-222. [Persian]
- Ravikumar, S; Agrahari, Ashutosh; & Singh, S. N. (2014). "Mapping the intellectual structure of scientometrics: A co-word analysis of the journal Scientometrics (2005-2010)". *Scientometrics*, *102* (1), pp 929-955.
- Roustayi, Mohsen. (1389/2010). "Ta'ābiri az sanad va sanad-šenāsi va naqš-e ān dar pažuheš va towsif-e asnād-e tārix" (Interpretations of document and documentology and its role in research and description of historical documents). *Ketāb-e Māh, Tārix va Joqrāfiā*, *146*, pp. 42-49. [Persian]
- Safari, Mehdi. (1383/2004). "Model-sāzi-ye mafhumi dar bāznemun-e rasmi-ye dāneš: Šenāxti az hasti-šenāsi dar huš-e masnu'ee va nezām-hā-ye ettelā'āti" (Conceptual modeling in the formal representation of knowledge: A cognition of ontology in artificial intelligence and information systems). *Ettelā'-šenāsi* (Informology), *2* (4), pp. 73-104. [Persian]
- Salemi, Najmeh; & Kousha, Keyvan. (1392/2013). "Moqāyese-ye tahlil-e ham-estenādi va tahlil-e ham-vāzegāni dar tarsim-e naqše-ye ketāb-šenāxti (motālē-ye moredi: Dānešgāh-e Tehrān)" (Co-citation analysis and co-word analysis in bibliometrics mapping: A methodological evaluation (Case study: University of Tehran)). *Pažuheš-nāme-ye Pardāzeš va Modiriat-e Ettelā'āt* (Iranian Journal of Information processing and Management), *29* (1), pp. 253-266. [Persian]
- Tabrizi, Mansoureh. (1393/2014). "Tahlil-e mohtavā-ye keifi az manzar-e ruykard-hā-ye qiāsi va esteqrāyi" (Qualitative content analysis from the perspective of deductive and inductive approaches). *Fasl-nāme-ye 'Olum-e Ejtemā'ee* (Social Sciences), *64*, pp. 105-138. [Persian]
- Yaghoubejad, Mohammad Hadi. (1394/2015). "Šabake-ye mafhumi-ye estelāhāt-e

'olum: Kārbord-hā va vižegi-hā" (A conceptual network of the scientific terminology: Applications, and features). *Do-Māh-nāme-ye Āyene-ye Pažuheš* (The Quarterly Journal Ayeneh-ye- Pazhoohesh) (JAP), 26 (2), (serial number 152), pp. 5-11. [Persian]

Yang, Ying; Wu, Mingzhi; & Gui, Lei. (2012). "Integration of three visualization methods based on co-word analysis". *Scientometrics*, 90 (2), pp 659-673.

Dissertations

Namvar, Zahra. (1398/2019). "*Tadvin-e hasī-šenāsi dar pāygāh-hā-ye ettelā'āti-ye maqālāt-e 'elmi: Motāle'e -ye moredi-ye pāygāh-e maqālāt-e tamām matn-e Fārsi-ye (fanni va mohandesī-ye) markaz-e mantaqe-ee-ye ettelā'-resāni -ye 'olum va fannāvāri*" (Compilation of ontology in databases of scientific articles: A case study of the full-text Persian database (technical and engineering) of the Regional Information Center for Science and Technology). [Doctoral dissertation in Information Science and Knowledge Management]. Tehran, Iran: "Dānešgāh-e Āzād-e Eslāmi" (Islamic Azad University), "Vāhed-e 'Olum Tahqiqāt" (Science and Research Branch), Faculty of Humanities and Social Sciences. [Persian]

Stairmand, M. A. (1994). "*Lexical chains, WordNet and information retrieval*".
Condensed version of Master's Thesis.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی